DESPRE CLASELE AGRICOLE IN MOLDOVA

III.

Bălcescu ne afirmă că proprietatea mică exista în Moldova din vecĭ, că în momentul descălecăreĭ cea maĭ mare parte din locuitoriĭ eĭ eraŭ moşnenĭ saŭ *rĕzeşĭ*, şi că: „fie-care a trebuit (?) să aibă moşia sa“. 1)

Noĭ am constatat că este cu totul improbabil ca proprietatea fonciară să fi existat în Moldova înainte de Bogdan, şi că a trebuit să fie înfiinţată de el.

Dacă documentele de carĭ ne-am servit până acum vorbesc numaĭ de proprietăţĭ marĭ şi avênd chiar în cele maĭ multe casurĭ forma uneĭ proprietăţĭ senioriale, de oare-ce ele se referă la sate locuite, nu este maĭ puţin adevĕrat că posedăm o numeroasă populaţiune rĕzĕşească.

Aceştĭ *rĕzeşĭ* sunt proprietarĭ pe locurile lor din generaţie în generaţie în virtutea unor acte adesea foarte vechĭ.

Din acest fapt s'a tras conclusiunea împărtăşită maĭ de toată lumea la noĭ, că proprietatea mică a existat tot-d'auna în Moldova. Uniĭ, ca Bălcescu, aŭ pretins că exista chiar înainte de fundarea Principatuluĭ; alţiĭ, că Dragoş şi primiĭ Domnĭ aŭ format sate de micĭ proprietarĭ din soldaţiĭ carĭ se distingeaŭ în resboae, dând căpitanilor moşiĭ întinse. In culegerile de documente publicate până astădĭ însă, nu găsim un singur act, anterior jumĕtăţeĭ a doua a secoluluĭ al XVI-lea, care în mod direct saŭ indirect să ne vorbească de mica proprietate în sensul de proprietate ţerănească.

Este de observat că sensul ce se dă astădĭ cuvêntuluĭ *rĕzeş* este cu totul altul decât acel ce-l avea din vechime.

Astădĭ înţelegem prin *rĕzeş* un ţĕran, proprietar a uneĭ micĭ întinderĭ de pământ care o cultivă cu mâinile sale saŭ cu ajutor de argaţĭ. In vechime *rĕzeş* voia să zică *coproprietar* pe acelaşĭ hotar. De vreme ce maĭ tot-d'auna proprietatea era un sat, rĕzeşiĭ saŭ coproprietariĭ aceluĭ sat îşĭ exploataŭ părţile lor prin ţĕraniĭ stabiliţĭ pe partea lor.

Bălcescu, când vorbeşte de *rĕzeşĭ*, întrebuinţează acest cuvênt în sensul ce i se dă astădĭ, adică de proprietar ţĕran care îşĭ munceşte singur pămêntul.

*

Avênd ocasiunea de a studia documentele a maĭ bine de treĭ-decĭ moşiĭ rĕzĕşeştĭ, posedate astădĭ de rezeşĭ, şi acele a unuĭ numĕr şi maĭ mare de moşiĭ carĭ aŭ fost rĕzĕşeştĭ până în secolul al XVIII-lea, am fost nevoiţĭ să ajungem la o conclusiune cu totul deosebită de părerile de maĭ sus. Căcĭ, atât din documentele proprietăţilor stăpânite astădĭ de rĕzeşĭ, cât şi din acele ale moşielor carĭ în trecut aŭ fost rĕzĕşeştĭ, am constatat că actele stabilind proprieta-

1) *Magazin Istoric,* vol. II, pag. 232.

tea sunt nişte urice domneştĭ prin carĭ Domnul hărăzeşte saŭ confirmă unuĭ singur individ, sau la maĭ mulţĭ fraţĭ, dar tot-d'a-una uneĭ singure familiĭ, o posesiune teritorială. Maĭ în toate casurile posesiunea donată saŭ confirmată este un sat, şi are, prin urmare, un caracter seniorial.

Vom cita spre dovadă documentele maĭ multor moşiĭ rĕzĕşeştĭ din judeţul Bacăŭ.

I. **Moşia Negoieştiĭ,** situată în valea Trotuşuluĭ, formă maĭ înainte un complex de vr'o 500) fălcĭ, iar astădĭ în vechile eĭ limite sunt cuprinse, pe lângă pămênturile rĕmase rĕzeşilor din Negoieştĭ la satele Negoieştiĭ şi Căiuţu, şi întregĭ moşiele Gârbovana şi Valea-Sacă, cea maĭ mare parte din moşia Statuluĭ Bogdana, şi parte din moşia Căiuţu.

1. Bogdan Vv. Lăpuşneanu, 1570 Martie 19 (7078) întăreşte împărţirea făcută între Ana fata Gănesеĭ, Petru Orĕş, Ilie Orĕş, Mateiaş, Brătuluş, Stanca, Maria şi Tăbălăiasa, Toader Sofioiul, Sora şi Malia, a drepteĭ lor ocine şi moşiĭ, un sat ce este la Trotuş, anume Negoieştiĭ, şi jumĕtate de sat de Costeştĭ, *ce-a avut'o zălogitură moaşa lor Cerna* de la moşul Măriеĭ-Sale, Ştefan Voevod bătrânul. [1]

2. Adică eŭ Gavril Durlan dat-am acest adevĕrat zapis al meŭ la mâna cumnatuluĭ Dumitraşcu sin Toader Gheorghe rĕzeşul nostru, precum să se ştie că avênd noĭ în partea noastră din Petre Orĕş, locul de crâşmă, am făcut eŭ o crâşmă la acel loc, şi i-am dat cumnatuluĭ Dumitraşcu iarăşĭ loc de crâşmă alăturea cu mine, însă peste drum de la vale; şi când s'aŭ făcut acest zapis am fost şi noĭ faţă:

† Eŭ Tănase Durlan Vornic m'am têmplat.
† Eŭ Toader Stoian ot tam m'am têmplat.
† Eŭ Dobre martur.
† Eŭ Toader Făcăoariu.

Vl 1774.

Eŭ Toader Agake am scris şi iscălit maĭ sus.

Şi eŭ Proca, aprod, fiind cu o poruncă acolo la Căiuţ am fost la aceasta şi sunt martur precum am zis. [2]

3. Facem ştire cu această mărturie a noastră că din luminată porunca Prea înalţatuluĭ Domnuluĭ nostru Măria Sa Grigore Alexandru Ghika Vv. am mers de am hotărît moşia Negoieştiĭ, strîngênd toţĭ rĕzeşiĭ de Negoieştĭ tinerĭ şi bătrênĭ. Din Căiuţul-Mic şi până în hotarul Bogdaneĭ de sus s'aŭ găsit 3363 stênjenĭ, afară de 110 stênjenĭ ce s'aŭ aflat un cot la Căiuţĭ, care fiind bataştină s'a venit Sofieştilor fiind că Orĕşeştilor li s'a dat silişte Valea-Sacă; şi la această bataştină din jos de la Căiuţĭ să nu aibă rĕzeşiĭ din Orĕşeştĭ a se amesteca fiind că lor li s'aŭ dat silişte în Valea-Sacă, după cum arată în hotarnică şi încunjurare a moşieĭ Negoieştilor. Şi am dat această mărturie la mâna luĭ Toader Agapie cu tot neamul Sofieştilor să-şĭ stăpânească partea lor de moşie bataştină cu pace.

Let 7283 August 25.

Toader Lupul, Vornic de poartă, hotarnic.
Vasile. . . . . Postelnicel, hotarnic.

4. Mărturie hotarnică de la Leon, Episcop al Romanuluĭ, din 15 Maiŭ 1781, prin care arată că mergênd în urma cărţeĭ Domnuluĭ Constantin Dimitrie Moruz Vv. la satul Negoieştiĭ de la ţinutul Bacăuluĭ, ca să aleagă şi să hotărească părţile de danie şi de cumpĕrătură din hotarul Negoieştilor, şi jumĕtate de Costeştĭ, ce le aŭ banul Neculaĭ Roset şi mânăstirea Bogdana, de părţile rĕmase rĕzeşilor, aŭ aflat precum urmează: Această moşie Negoieştiĭ se împarte în opt bătrênĭ şi anume:

1. Sofioiul,
2. Ilie Orĕş,
3. Petru Orĕş,
4. Mâtieş,
5. Brătuluş,
6. Aniţa Tăbălăiasa,
7. Stanca,
8. Maria,

curmezişul moşieĭ mĕsurând 3560 stênjenĭ. S'aŭ cercetat zapisele de danie a mănăstireĭ, şi s'aŭ găsit bune şi fără de pricină pe 405 stênjenĭ; s'aŭ maĭ cercetat scrisorile de danie şi cumpĕrătură a banuluĭ Neculaĭ Roset, s'aŭ găsit bune şi fără pricină pe 2523 stênjenĭ, rĕmânênd astfel rĕzeşilor 632 stênjenĭ, carĭ li s'aŭ dat în douĕ

[1] Un suret de pe acest uric, scris şi încredinţat de Uricariul Simion Keşku la 1742 se află în cartoanele Academieĭ române.
[2] Originalul se află la Academia română.

locurĭ împrejurul celor două sate unde îşĭ aŭ aşezările, Negoieştiĭ şi Căiuţul mic. [1]

5. Adică eŭ, Vasile Birul ot Bireştĭ, dat'am încredinţat zapisul meŭ la cinstita mâna D-sale cuconuluĭ Neculaĭ Roset, biv vel ban, precum de nimene silit nicĭ asuprit, ci de a mea bună voie, i-am dăruit Dumi-sale dreaptă partea mea de moşie ce am în Negoieştĭ, din *bătrênul* Ilie Orĕş a cincea parte, partea mea ce o am baştină de pe strămoşul meu Ilie Orĕş şi de pe tatăl meŭ Ion. [2] . . . . . . 1785 Ianuar 30.

6. Adică eŭ Vasile Lepădat, care maĭ în jos m'am iscălit, dat'am adevĕrat zapisul meŭ întru cinstita mâna D-sale cuconuluĭ Neculaĭ Roset biv vel ban, precum să se ştie că de nimenĭ silit nicĭ asuprit, ci de a mea bună voie am vêndut D-sale treĭ-ḑecĭ şi cincĭ stênjenĭ de moşie ce am avut la baştină în hotarul Negoieştilor la ţinutul Bacăuluĭ pe apa Trotuşuluĭ, însă şapte stênjenĭ din *bătrênul* Mătieş ce am avut baştină de pe maică-mea Nastasia, fiica luĭ Dumitraşcu Cocel mare, iar două-ḑecĭ şi opt de stênjenĭ sunt din *bătrênul* Petru Orĕş din partea Ilenculuĭ, partea de pe socrumea Maria, femeia luĭ Ion Postolaki Bogde socrul meu. [3] . . . . 1782 April 2.

7. Adică eŭ Ancuţa, fata luĭ Crăste Iepure, dat'am adevĕrat zapisul nostru întru cinstita mâna D-sale Vorniculuĭ Neculaĭ Roset precum să se ştie că de nimenĭ silită saŭ asuprită. ci de a mea bună voie am vêndut D-sale 40 stênjenĭ moşie ce am avut de baştină în hotarul Negoieştilor din ţinutul Bacăuluĭ pe apa Trotuşuluĭ cu un vad de moară, ce sunt aceştĭ 40 de stânjenĭ în parte din *bătrênul* Sofioiul lângă hliza D-sale de moşie. [4] . . 1793 Martie 28.

Din aceste documente resultă că moşia Negoieştiĭ a fost amanetată pe la finele secoluluĭ al XV-lea de Ştefan cel Mare uneĭ Cerna, [1] şi că în a doua jumĕtate a secoluluĭ următor nepoţiĭ Cerneĭ şi-aŭ împărţit'o între dênşiĭ. În veacul XVIII-lea vedem o mulţime de proprietarĭ, rĕzeşĭ, carĭ toţĭ se trag din ceĭ opt moştenitorĭ aĭ Cerneĭ şi carĭ vînd saŭ donează părţile lor mânăstireĭ Bogdana şi banuluĭ Neculaĭ Roset. În casul de faţă este evident că atât parcelele dăruite saŭ vîndute banuluĭ şi mânăstireĭ, cât şi cele rĕmase până astăḑĭ în stăpânirea rezeşilor din Negoieştĭ nu sunt alt-ceva de cât resultatul împărţirilor succesive din generaţie în generaţie a moşieĭ zălogită de Ştefan cel Mare strămoaşeĭ lor Cerna.

Dacă nu ne-ar opri lipsa de spaţiŭ am puté da aicĭ întreaga spiţă a neamuluĭ rĕzeşilor din Negoieştĭ, carĭ astăḑĭ trăiesc în satul Negoieştĭ şi carĭ se trag din Cerna. Credem însă că cele şepte acte citate nu pot lăsa în această privinţă nicĭ o umbră de îndoială.

Acest mod de transformaţiune a mareĭ moşiĭ Negoieştiĭ cu Costeştiĭ în mulţime de parcele rĕzeşeştĭ este tipic pentru toate moşiele rĕzĕşeştĭ din Moldova cu singura esceptiune că adesea în loc de un singur proprietar la început vedem maĭ mulţĭ fraţĭ posedând moşia în indivisiune.

Acest proprietar primitiv este *moşul din care se trage* satul rĕzĕşesc. Dacă aŭ fost maĭ mulţĭ proprietarĭ, carĭ aŭ posedat satul în indivisiune eĭ se numesc *moşiĭ*, iar ceĭ d'întâĭ carĭ aŭ dobândit de la Domn un uric confirmând divisiunea satuluĭ între dînşiĭ sunt numiţĭ *bătrêniĭ*. In casul moşieĭ Negoieştiĭ, Cerna este *moaşa* neamuluĭ Negoieştilor, iar nepoţiĭ eĭ: Sofioiul, Ilie Orĕş, Petru Orĕş, Mătieş, Brătuluş, Aniţa Tăbălăiasa, Stanca şi Maria sunt *bătrâniĭ* carĭ impart satul. Fie-care rĕzeş îşĭ *trage* partea luĭ de moşie *după* cutare saŭ cutare bătrân al căruĭ coborîtor, este precum am vĕzut în actele 5, 6, 7 de maĭ sus.

*

[1]) Această mărturie este trecută într'o condică de documente a moşielor Rădeana, Gerbovana, Valea-Sacă, Corbiĭ etc., care se află în posesiunea d-luĭ Eugeniŭ N. Donicĭ în Iaşĭ. Fie-care document în parte este legalisat de Logofĕtul cel mare; condica este întărită de însuşĭ Domnul Ion Sandu Sturza Vv.

[2]) Acest zapis este trecut la fila 6 a condiceĭ dăruite de D-l Emanoil Donicĭ Academieĭ române.

[3]) Ibid, ibid.

[4]) Ibid, pag. 14.

[1]) Moşia Negoeştiĭ cu jumĕtate din Costeştĭ era proprietate particulară a luĭ Ştefan cel Mare, care poseda pe Valea Trotuşuluĭ un însemnat domeniŭ cuprinḑênd moşiele Borzeştiĭ, parte din Oneştĭ, Pătrăşcanĭ, Rădeana, Costeştĭ şi Negoieştĭ.

Am constatat acelaşĭ mod de transformaţiune din *proprietate mare* primitivă în proprietate parcelară rezeşească, în urma împărţirilor succesive, la toate moşiile rĕzĕşeştĭ a căror documente am avut ocasiune să le studiăm.

*

Documentele moşieĭ Fântânelele ne daŭ un exemplu foarte interesant despre această transformare a proprietăţeĭ fonciare la noĭ.

II. **Moşia Fântânelele** din judeţul Bacăŭ are astăḑĭ o întindere de opt miĭ fălcĭ (cu locurile date foştilor clăcaşĭ) şi se compune din *doué-ḑecĭ de moşiĭ deosebite*: Fântânelele, Hemeiuşul, Biră̆eştiĭ, Gârleniĭ, Iteştiĭ, Păstrăveştiĭ, Lespezĭ, Hălăşeniĭ, Mirceştiĭ, Saca, Arămeştiĭ, Pârtăneştiĭ, Vlăsineştiĭ, Băşaniĭ, Săcătura, Luncaniĭ, Mănăileştiĭ, Malurile, Obrejeştiĭ, Trebeşul de sus.

Aceste trupurĭ eraŭ odată cu totul independente unele de altele, şi-şĭ aveaŭ titlurile lor de proprietate deosebite.

Trupul Fântânelele, care a dat numele sĕŭ întreguluĭ complex, era odată *de ocol de têrgul Bacăuluĭ*, şi până la începutul veaculuĭ al XVIII-lea nu vedem pe proprietariĭ acestuĭ sat maĭ stăpânind alte hotare pe împrejur. Pe la începutul secoluluĭ trecut, Ioniţă Aslan, proprietarul Fântânelelor, cumpĕră trupurile megieşite: Hemeiuşul, Biră̆eştiĭ şi Mănăileştiĭ. Mihaiŭ Racoviţă la 1719 confiscă, în urma complicităţeĭ luĭ Ioniţă Aslan la revolta rudeĭ sale Vasile Ciaurul, aceste patru sate şi le dă luĭ Ilie Catargiu spre despăgubire pentru jaful ce suferise din partea rĕsculaţilor la satul sĕŭ Răcăciuniĭ. Pe urmă aceste patru sate sunt date de zestre de Ilie Catargiu fiiceĭ sale, când o căsătorì cu Vasile Roset, care maĭ cumpĕră de la *rĕzeşĭ* o parte din trupurile megieşite. Cele-lalte sunt adăogite de fiul luĭ Vasile Roset, Lascaraki, şi de ginerele acestuĭ, Constantin Cantacuzino. 1)

1) Archiva moşieĭ Fântânelele, a Principeseĭ Lucia de Schönburg-Waldenburg.

Pachetul *Fântânelelor:*

Ispisoc pe pergament de la Alexandru Iliaş Vv. din 28 August (7140) 1632.

Mărturie de la Alexandra, vĕduva Visterniculuĭ Ursaki, din 23 Mart (7196) 1688.

Carte de judecată de la Constantin Neculaĭ Mavrocordat Vv. din 24 Mart (7251) 1743.

Nefiindu-ne cu putinţă de a cita aicea toate documentele, în numĕr de aproape şeapte sute carĭ compun archiva moşieĭ Fântânelele, vom cita numaĭ cele maĭ importante a fie-căruĭ trup.

1. Gârleniĭ. Satul Gârleniĭ a aparţinut la începutul veaculuĭ al XVII-lea luĭ Bălan Visternicelul, şi la 1762 *rĕzeşiĭ de* Gârlenĭ vênd Hatmanuluĭ Vasile Roset a lor dreaptă ocină şi moşie, satul Gârleniĭ, *ce le este baştină şi cumpĕrătură de la moşul lor Bălan Visternicelul*, după cum arată ispisocul cel vechiŭ dĕ la Eremia Vodă, şi eĭ această moşie o vênd drept 150 leĭ banĭ gata. 1)

2. Săcătura. Alexandru Lăpuşneanu dă slugilor sale credincioase Petru Armaşul şi fraţilor luĭ Crăciun, Dumitru şi Giurgiu un loc din pădure, o poiană ce se numeşte Săcătura Trebeşuluĭ în ţinutul Bacăuluĭ cu tot venitul.

Alexandru Constantin Mavrocordat Vv. în anul 1784 întăreşte cumpĕrăturile făcute de Vornicul Lascaraki Roset a părţilor *rĕzeşilor* din Săcătura, *strănepoţiĭ luĭ Giurgiu şi a luĭ Crăciun, arĕtând toată spiţa neamuluĭ lor.*

Prin alte zapise *rĕzeşiĭ* ce se trag din Petru şi Dumitru vênd şi eĭ părţile lor luĭ Lascaraki Roset. 2)

3. Păstrăveştiĭ. Stan Păstrav cumpĕră în anul (6960) 1452, drept 60 zloţĭ tătăreştĭ satul Păstrăveştiĭ, *amêndouĕ coturile* (**оба кѫтьи**) de la Ştefan, nepotul luĭ Bogdan.

La finele secoluluĭ trecut *rĕzeşiĭ* de Păstrăveştĭ, vînd succesiv toate părţile lor luĭ Vasile Roset şi fiuluĭ sĕŭ Lascaraki. 3)

4. Lespezĭ saŭ *Plopoasa.* Moise Movilă Vv. întăreşte în anul 1634 luĭ Pătraşcu Boldescu satul Plopoasa.

La 1752 Miron Boldescu vinde luĭ Vasile

1) Ibidem. Pachetul *Gârlenilor.*

Carte slavonă de la Eremia Movilă din (7107) 1599).

Ispisoc slavon pe piele, cu pecetea de ceară, de la Radu-Vodă din 16 Mart (7126) 1618.

Zapisul rĕzeşilor din Gârlenĭ din 1 Octobre (7271) 1762.

2) Ibidem. Pachetul *Săcătureĭ.*

Ispisoc slavon pe pergament din 9 April (7068) 1560.

Hrisov de la Alexandru Constantin Mavrocordat Vv. din 19 Sept. 1784.

Maĭ multe zapise a rĕzeşilor de la finele secoluluĭ trecut.

3) Ibidem. Pachetul *Păstrăveştilor.*

Ispisoc pe pergament de la Alexandru Vv. din 9 August 6960 (1452).

Maĭ multe zapise a rĕzeşilor din a doua jumĕtate a secoluluĭ trecut.

Roset toate părţile sale din Plopoasa saŭ Lespezĭ, şi în urmă alţĭ Boldeştĭ, prin diferite zapise, vînd şi eĭ părţile lor din Plopoasa luĭ Vasile Roset. [1])

5. *Vlăsineştĭ*. Irimia Movilă întăreşte luĭ Mihăilă Bolat şi fiilor săi German, Simion, Condrea, Petru şi Crăciun o bucată de pădure la Vlăsineştĭ, ce le-a fost danie de la Petru Vv. şi pentru care au dat luĭ Petru Vv. doĭ caĭ bunĭ.

La finele secoluluĭ al XVIII-lea Lascaraki Roset cumpĕră succesiv toate părţile *rĕzeşilor* de Vlăsineştĭ. [2])

6. *Petru* Vv. întăreşte fraţilor Hilea, Mihail, Toader, Crăciun şi Ilea, satul *Mănăileştiĭ* la Bacăŭ pe Bistriţa, fiind că aŭ dat patru caĭ bunĭ pentru Domnie (1579).

Vasile Lupu întăreşte vênzarea făcută de Simion şi de neamurile luĭ, strănepoţĭ luĭ Crăciun şi Hilea, a nouĕ părţĭ din satul Mănăileştĭ luĭ Neniul vel Vornic drept 50 talerĭ.

In anul 1695 Toader şi Iancul, *rĕzeşĭ*, vînd *un bătrân* din Mănăileştĭ luĭ Grigoraş Arapu, care maĭ cumpĕră şi părţile celorlalţĭ rĕzeşĭ.

La începutul secoluluĭ al XVIII-lea Ion Aslan cumpĕră de la Arăpeştĭ satul Mănăileştĭ, care în urma rĕscoaleĭ luĭ Vasile Ciaurul este confiscat de Mihaĭ Racoviţă odată cu Fântânelele şi dat luĭ Ilie Catargiu. [3])

[1]) Ibidem. Pachetul *Lespezilor*.

Suret de pe carte slavonă din 30 Iuniŭ (7110) 1602.

Carte slavonă de la Moisi Movilă din 5 Februar (7142) 1634.

Zapisul luĭ Miron Boldescu din 24 August (7260) 1752.

Mărturia dată de maĭ mulţĭ boierĭ luĭ Lascaraki Roset, 25 August 1795.

[2]) Ibidem. Pachetul *Vlăsineştilor*.

Carte slavonă de la Irimia Vodă din 4 Iuniŭ (7106) 1598.

Maĭ multe zapise de vênḑare a rĕzeşilor de Vlăsineştĭ de la finele secoluluĭ al XVIII-lea.

[3]) Ibidem. Pachetul *Mănăileştilor*.

Carte slavonă de la Petru Vv. din 8 August (7087) 1579.

Carte slavonă de la Iancu Vv. din (7088) 1580.

Ispisoc pe pergament de la Ionaşcu Vodă (7089) 1581.

Zapisul luĭ Toader şi a Ianculuĭ din 23 Iuliŭ (7203) 1695.

Carte de judecată de la Constantin Neculaĭ Mavrocordat Vv. din 24 Mart (7251) 1743.

7. *Băşeniĭ*. Gaşpar Vodă întăreşte satul Băşeniĭ nepoţilor şi strănepoţilor luĭ David Comisul, carĭ aŭ venit jeluind şi aducênd un ispisoc de la Ştefan Tomşa Vv. prin care se zice că David Comisul aŭ stăpânit acel sat Băşeniĭ după direse de la Alexandru Vv. cel Bun, şi acel dires au ars în casa luĭ Isaia Visternicelul.

In cursul secoluluĭ al XVIII-lea se constată că satul Băşeniĭ era stăpânit de maĭ mulţĭ proprietarĭ *rĕzeşĭ*, car-şĭ vînd şi-şĭ schimbă părţile între eĭ.

In anul 1766 Nastasia fiica luĭ Neculaĭ Hrisoverghi dărueşte luĭ Vasile Roset zestrea eĭ, a treia parte din Băşenĭ; şi la 1777 Toader Muste vinde luĭ Ion Cantacuzino două treimĭ din Băşenĭ. [1])

8. Pipou şi frate-sĕŭ Costea Birovicĭ cumpĕră, în timpul luĭ Ştefan Vv. fiul luĭ Alexandru cel Bun, de la Mihail Mosicĭ, drept 60 galbenĭ satul *Birăeştiĭ* pe Bistriţa.

La finele veaculuĭ următor Ion Vodă cel cumplit întăreşte satul Biräeştiĭ strănepoţilor luĭ Coste şi Pipou Birovicĭ, enumĕrându-ĭ pe toţĭ (peste douĕ-ḑecĭ).

La începutul secoluluĭ al XVIII-lea Constantin Duca Vv. dă jupâneseĭ luĭ Ioniţă Aslan carte domnească ca să fie tare şi să ţie o parte din moşia Biräeştiĭ, partea despre Vasile Postelnicul.

In cursul veaculuĭ trecut vedem pe *rĕzeşiĭ* de Biräeştĭ judecându-se între dênşiĭ, până ce eĭ vînd maĭ toate părţile lor luĭ Lascaraki Roset şi fraţilor sĕĭ.

O parte din Biräeştĭ a rĕmas *rĕzĕşească* până astăḑĭ şi este stăpânită tot de ur-

[1]) Ibidem. Pachetul *Băşenilor*.

Suret de pe ispisoc slavon de la Gaşpar Vv. 13 April (7128) 1630.

Carte slavonă din 8 Maĭ (7136) 1628.

Suret de pe ispisoc slavon de la Moisi Movilă 7 Oct. (7140) 1632.

Mărturia boierilor luĭ Vasile Lupu, 26 Iuniŭ (7148) 1640.

Ispisoc slavon de la Vasile Lupu, 29 Iuniŭ (7148) 1640.

2 cărţĭ slavone de la Vasile Lupu din 5 Febr. şi 3 Iuniŭ (7152) 1644.

Zapisul Nastasieĭ Adam din 25 Febr. (7274) 1766.

Zapisul luĭ Toader Muste din 29 Maĭ 1777.

maşiĭ luĭ Costea şi Pipou Birovicĭ. [1])

9. *Malurile.* Acest trup nu a fost împărţit nicĭ odată. Din vechime era domnesc, apoĭ proprietate a familieĭ Bucium; şi din acte putem constata că a rĕmas în posesiunea acesteĭ familiĭ până la sfârşitul secoluluĭ al XVII-lea. [2])

Credem de prisos a maĭ resuma documentele celor-lalte trupurĭ a Fântânelelor, a căror cuprins ar fi numaĭ o repetare a celor de maĭ sus cu nume propriĭ şi date schimbate. Vedem decĭ că toate trupurile acestuĭ complex aŭ fost la început proprietăţĭ deosebite, avênd fie-care uricele sale propriĭ, şi că actele primitive atribuie proprietatea fie-căruĭ din aceste trupurĭ uneĭ singure persoane în casul siliştelor Gârleniĭ, Fântânelele, Păstrăveştiĭ, Lespezĭ, Băşenĭ, Malurile; iar maĭ multor fraţĭ în casul siliştelor Săcătura, Vlăsineştĭ, Mânăileştĭ şi Birăeştĭ.

Afară de trupurile Fântânelele şi Malurile, carĭ n'aŭ fost împărţite nicĭ odată, vedem că cele-lalte în cursul timpuluĭ devin proprietăţĭ *rĕzĕşeştĭ* şi la urmă, de la finea secoluluĭ al XVII-lea până la finea secoluluĭ următor, aceste proprietăţĭ *rĕzĕşeştĭ* dispar pentru a forma cu încetul marea moşie Fântânelele.

De câte orĭ am studiat actele uneĭ moşiĭ marĭ din Moldova am constatat acelaşĭ proces de formaţiune ca şi pentru Fântânele: la început maĭ multe proprietăţĭ deosebite; după o curgere oare-care de timp, acele proprietăţĭ se împart în parcele *rĕzĕşeştĭ*, şi în cursul secoluluĭ trecut aceste parcele de pe toate proprietăţile primitive sunt întrunite în marele complex care-l vedem subsistând astădĭ. Vom arĕta maĭ jos care aŭ fost causele acestor transformaţiunĭ.

*

Ni s'a adus dăunăzĭ de către un rĕzeş din satul Nadişa o traistă de documente, care ne-aŭ permis a reconstitui atât întreaga genealogie a rĕzeşuluĭ cât şi istoria moşielor Nadişa şi Boşoteniĭ de pe Tazlĕŭ.

III. In anul 1424 Alexandru cel Bun întăreşte luĭ Toader şi luĭ Ilie un loc pe Tazlĕŭ cu tot hotarul cum l'aŭ hotărît Giurgea Globnicul. [1])

Ştefan cel Mare la 1497 întăreşte cumpĕrătura luĭ Ion Nadiş a satuluĭ Nadişa de la Mihul Berescu drept 60 zloţĭ tătăreştĭ cu toate hotarele cum le-aŭ stăpânit Toader şi Ilie. [2])

Bogdan Lăpuşneanu la August 1571 întăreşte vênzarea făcută de Simion sin S... nepot luĭ Muşu, strănepot luĭ Ion Nadiş, luĭ Trifu şi femeeĭ sale Tudosieĭ, drept 100 zloţĭ tătăreştĭ a uneĭ a douĕ-spre-ḑecea parte din a patra parte, din treĭ părţĭ o parte. [3])

Petru Voevod (Şchiopul) întăreşte luĭ Stan, Previzan, Steleja şi Salomon, strănepoţiĭ luĭ Ion Nadiş satul Nadişa cu vechile hotare cum le-a hotărît pan Giurgea Globnic. [4])

Din actele ulterioare se constată că rĕzeşiĭ actualĭ se trag din aceştĭ patru bătrânĭ, Stan saŭ Stănilă, Previzan, Steleja şi Salomon.

IV. Ştefan cel mare întăreşte Marineĭ, ficeĭ luĭ Berescu a sale drepte ocinĭ satele Bereştiĭ, Boşoteniĭ şi Năşoeştiĭ, care toate se află pe Tazlĕŭ, cu toate hotarele lor. [5])

Mărturie hotarnică de la Stolnicul Miha-

---

1) Ibidem. Pachetul *Birăeştilor.*

Suret de pe ispisoc de la Ştefan Vv. din 24 Februar (6954) 1446.

Suret de pe ispisoc de la Ioan Vodă din 14 Mart (7082) 1574.

Zapis slavon a şoltuzuluĭ de Bacăŭ din 5 Maĭ (7118) 1610.

Carte domnească de la Constantin Duca Vv. din 15 Mart (7210) 1702.

Carte domnească de la Constantin Neculaĭ Mavrocordat Vv. din 27 Ianuar (7251) 1743.

Carte domnească de la Mateĭ Ghica Vv. din 27 Mart (7262) 1754.

Un şir de zapise de vênzare a rĕzeşilor către Lascaraki Roset.

2). Ibidem. Pachetul *Malurilor.*

Ispisoc pe pergament de la Ion Vodă din 20 Iuliŭ (7079) 1571.

Ispisoc pe pergament de la Eremia Movilă din 11 April 7109.

Carte slavonă pentru a puté aduce oamenĭ strĕinĭ în satul Malurile de la Eremia Movilă, fără loc nicĭ dată.

---

1) Ispisoc pe pergament de la Alexandru cel Bun din anul 6932. Se află la moş Ion Berilă la Nadişa.

2) Suret de pe ispisoc de la Ştefan cel Mare din 8 Mart (7005) 1497. Ibidem.

3) Ispisoc pe pergament cu pecetea de ceară de la Bogdan Vv. din August (7079) 1571.

4) Suret de pe ispisoc de la Petru Vodă. Ibid.

5) Suret de pe ispisoc de la Ştefan cel Mare din 16 Ianuar 6999 (1491).

laki Dinaki din 10 Ianuar 1783: In ce chip are să se împartă moşia Boşoteniĭ, dovedind *fie-care din rĕzeşĭ din ce bătrân se trage* şi câtă parte are să ia, care împărţeală s'aŭ făcut după porunca Domnuluĭ Alexandru Constantin Vv.

După cercetarea ce s'aŭ făcut scrisorilor găsite la rĕzeşĭ s'aŭ dovedit că această moşie se împarte pe treĭ bătrânĭ anume: Buzdugan i Păstrăv şi Mândru; şi după mĕsura ce aŭ făcut banul Neculaĭ Roset, Serdariu Ventura şi Grigore Beldiman Vornic de Poartă la velet (7283) 1775 Iulie 29, arată prin hotarnica D-lor Sale, cum că aŭ ieşit peste tot în curmezişul moşieĭ 903 stênjenĭ Gspd. pentru treĭ bătrânĭ; iar împărţindu-se să vine de tot bătrânul câte 301 stânjenĭ; şi bătrânul Buzdugan să împarte pe 4 feciorĭ aĭ luĭ anume: Stanca, Cerna, Popa şi Gavril; din care fiind că Gavril aŭ ieşit sterp, are să se împartă în treĭ părţĭ; iar bĕtrânul Păstrav se împarte în treĭ părţĭ pe treĭ: Băloş, Ifrim şi Brătuleanu, feciorиĭ luĭ; cum şi bătrênul Mândru se împarte în şeapte părţĭ pe şeapte neamurĭ ce să trag dintr'însul după cum s'aŭ putut dovedi din scrisorĭ şi arĕtările tuturor rĕzeşilor, căcĭ acest bătrân nu s'aŭ putut şti cu adevĕrat şi cu încredinţare câţĭ feciorĭ aŭ avut, dar s'aŭ dovedit că nepoţiĭ saŭ strănepoţiĭ luĭ aşa s'aŭ împărţit pe şeapte părţĭ depre cum *s'aŭ dovedit că şi între alte hotare de moşiĭ unde intră acest bătrân Mândru,* tot pe şeapte părţĭ se împarte. 1)

Apoĭ urmează un izvod de câţĭ stênjenĭ să cuvine fie-căruĭ neam de rĕzeşĭ, izvod de care ne-am servit pentru a forma tabloul de maĭ jos.

Constatăm din acest act că satul Boşoteniĭ se împărţea în treĭ bătrânĭ, Buzdugan, Păstrav şi Mândru, *care stăpâneaŭ şi în alte hotare.* Am constatat din actele aduse de Ion Berilă că satele Bereştiĭ şi Năşoeştiĭ, megieşite cu Boşoteniĭ se împart şi ele în câte treĭ bătrânĭ ce se numesc Buzdugan, Păstrav şi Mândru.

Avênd în vedere că Marina Berescu era proprietara acestor sate Boşotenĭ, Bereştĭ şi Năşoşetĭ, conchidem că aceştĭ bătrênĭ Buzdugan, Păstrav şi Mândru sunt fiĭ saŭ urmaşĭ, dar în orĭ ce cas moştenitorĭ aĭ Marineĭ Berescu, maĭ ales că toţĭ rĕzeşiĭ ne aŭ declarat că eĭ se trag din Marina Berescu.

Rĕzeşul care ne-a adus aceste acte este rĕzeş atât în hotarul Nadişa, unde posedă 17 1/2 stânjenĭ, cât şi în hotarul Boşotenĭ unde stăpâneşte 6 stânjenĭ. El se trage şi din Ion Nadiş şi din Marina Berescu.

Alăturăm aicĭ spiţa neamuluĭ sĕŭ cum am aflat'o din zapisele şi ţidulele ce ni le-a arĕtat pe lângă actele de care am făcut menţiune, precum şi un tabloŭ de împărţirile succesive a hotaruluĭ Boşoteniĭ.

Din spiţa neamuluĭ luĭ Ion Berilă constatăm că el, care posedă astădĭ 17 1/2 stânjenĭ în Nadişa şi 6 în Boşotenĭ, este urmaşul direct atât al luĭ Ion Nadiş, proprietar unic al satuluĭ Nadişa, a căruĭ hotar avea o lărgime de 1776 stânjenĭ, cât şi a Marineĭ Berescu singură proprietară a satelor Bereştiĭ, Boşoteniĭ şi Năşoeştiĭ.

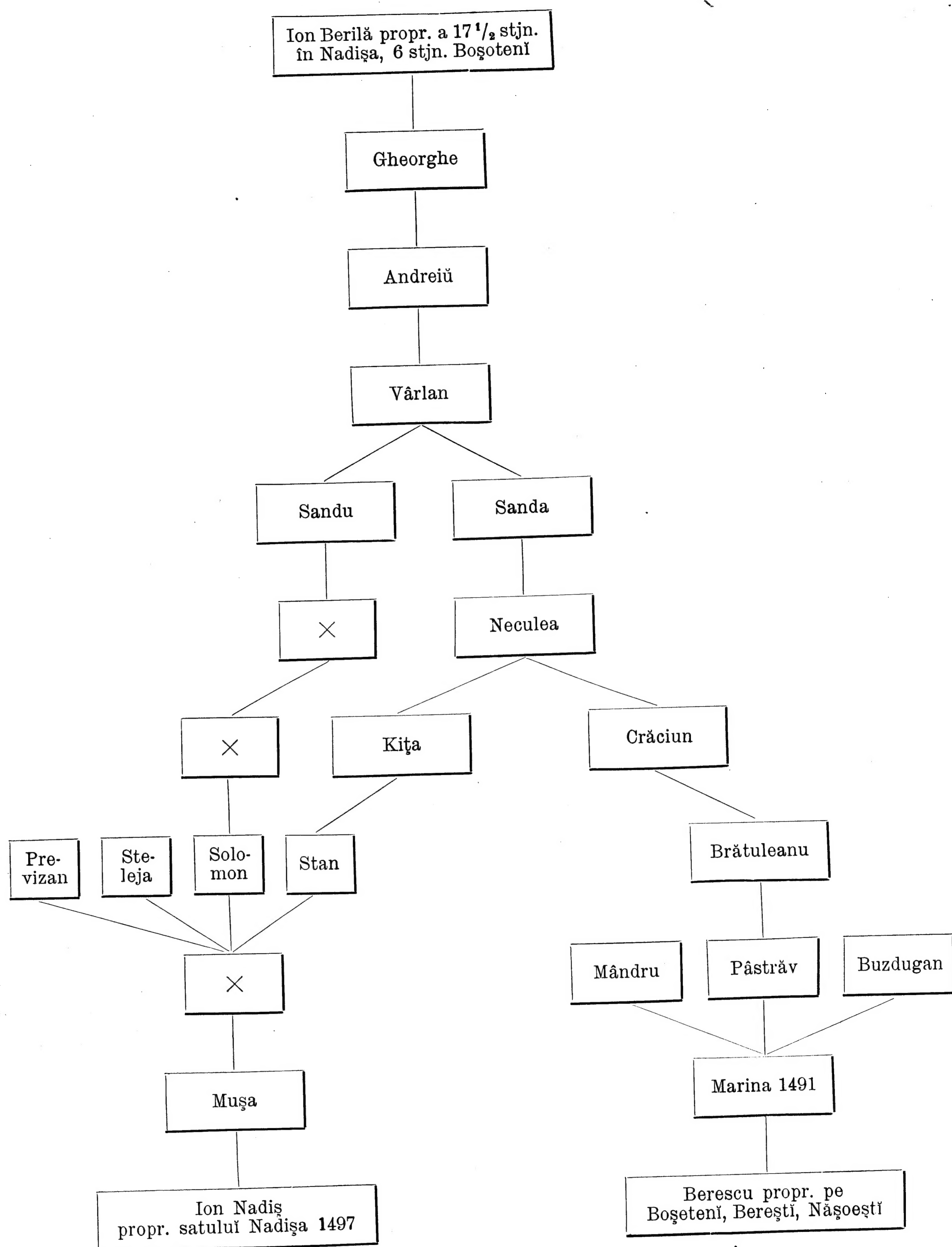
Vedem că din o proprietate a căreĭ lărgime era de 903 stânjenĭ, împărţirile succesive, în curs numaĭ de ḑece generaţiĭ, de la Marina Berescu până la Ion Berilă, aŭ redus partea acestuĭă la o lăţime de 6 stânjenĭ, şi sunt hlize cu mult maĭ înguste decât acea a luĭ Ion Berilă. Vom întreba acum pe aceĭ carĭ cred că rĕzeşiĭ de astădĭ sunt urmaşiĭ unor coloniĭ de ţĕranĭ proprietarĭ stabilite de vechiĭ Domnĭ: Oare la ce lăţime ar fi redusă astădĭ partea luĭ Ion Berilă dacă Marina Berescu în loc de a fi singură proprietară a întreg hotaruluĭ Boşoteniĭ, ar fi făcut parte dintr'o colonie de douĕ-ḑecĭ proprietarĭ ţăranĭ şi ar fi posedat prin urmare numaĭ 45 stânjenĭ?

Parcelele ar fi reduse la o lăţime atât de minimă în cât pe ele n'ar putea exista nicĭ casă, nicĭ măcar nu s'ar puté întoarce plugul!

Şi în casul de faţă împrejurările aŭ fost defavorabile îmbucăţireĭ, căcĭ hotarul Boşotenilor este destul de întins, şi proprietarul primitiv Marina Berescu a avut numaĭ treĭ copiĭ.

Prin urmare, chiar faptul că rĕzeşiĭ actualĭ sunt nişte micĭ proprietarĭ carĭ-şĭ cultivă eĭ singurĭ pămînturile, este o dovadă că strămoşiĭ lor, proprietarĭ primitivĭ a acelor sate, n'aŭ putut să facă parte dintr'o

1) Copie de pe mărturia Stolniculuĭ Mihalaki Dimaki, legalisată de Logofeţia cea mare la anul 1825 Mart 3.

colonie de cultivatorĭ cărora vechiĭ Domnĭ hărăzise acele hotare. Căcĭ, în acest cas, în urma împărţirilor succesive în curs de atâtea generaţiunĭ, parcela fie-căruĭ rĕzeş de astăḑĭ ar fi redusă la o întindere care adesea nu s'ar puté mĕsura de cât cu ajutorul vernieruluĭ saŭ a catetometruluĭ.

*

O idee greşită care are curs la noĭ este că immobilele donate saŭ întărite de vechiĭ Domnĭ eraŭ foarte întinse.

Noĭ ne-am convins că hotarele satelor din vechime, departe de a cuprinde întin-

derĭ marĭ, nu cuprindeaŭ în de obşte de cât o întindere care astă-dĭ de abia s'ar califica de moşie de mijloc, şi n'ar trece peste câte-va sute de fălcĭ.

Marile domeniĭ carĭ le vedem existând astădĭ sunt compuse după chipul Fântânelelor de un numĕr oare-care de *silişti* saŭ *trupurĭ* carĭ în vechime eraŭ posedate de osebiţĭ proprietarĭ în virtutea unor acte cu totul deosebite.

Precum am vĕdut, moşia Fântânelele de o întindere totală de 8000 fălcĭ, este compusă din douĕ-decĭ de trupurĭ de moşiĭ.

Moşia Darabaniĭ din judeţul Dorohoĭ, având o întindere totală de 7184 fălcĭ se compune din nouĕ moşiĭ deosebite: Darabaniĭ, Ciorbeniĭ, Podraga, Pustiu, Lozeniĭ, Corneştiĭ, Georgeştiĭ, Voicăuţiĭ, Miclinţiĭ.

Moşia Deleniĭ, din judeţul Botoşaniĭ, având o întindere totală de 11.000 fălcĭ se compune din un-spre-dece trupurĭ deosebite: Deleniĭ, Ruşiĭ, Heleşteu Strîmba, Păşcaniĭ, Ozăneştiĭ, Slobozia, Singeap, Porcovaciĭ, Bojica, Maxut, Marginea.

Moşia Păşcaniĭ, din judeţul Suceava, cu o întindere totală de 7750 fălcĭ, se compune din douĕ-spre-dece trupurĭ deosebite: Păşcaniĭ, Conţeştiĭ, Valea-Sacă, Topilele, Boştineiĭ, Gâsteştiĭ, Sodomeniĭ, Brăteştiĭ, Vatra, Fântânelele, Lunca, Blăgeştiĭ.

Moşia Slobozia Zorleniĭ, din judeţul Tutova, cu o întindere totală de 4969 fălcĭ, se compune din opt trupurĭ deosebite: Slobozia, Bujoreniĭ, Zorleniĭ, Borăştiĭ, Grijaloviĭ, Negoieştiĭ, Bacşineştiĭ, Bălăceniĭ.

Moşia Iepureniĭ, din judeţul Tutova, având o întindere de 4002 fălcĭ, se compune din dece trupurĭ deosebite: Epureniĭ, Ciocăneştiĭ, Valea Moaşteĭ, Horgeştiĭ, Valea Pietroasa, Puţuleniĭ, Valea Bratuluĭ, Bursuciĭ, Solomoneĭ şi Şoldanĭ. [1]

Se maĭ poate constata că întinderea posesiunilor teritoriale aflătoare în una din văile principale a ţăreĭ, adică: pe Siret, Prut, Nistru, Moldova, Suceava, Bistriţa etc. eraŭ cele maĭ micĭ. Deveneaŭ maĭ întinse pe podişurile şi dealurile carĭ despart aceste văĭ, şi la munte cuprindeaŭ maĭ tot d'auna întinderĭ marĭ, de miĭ de fălcĭ.

Iată o dovadă că chiar la începuturile Domnieĭ moldovene văile principale ale ţăreĭ aveaŭ o populaţiune deasă, de oare-ce proprietatea era foarte divisată pe acele văĭ, şi că numaĭ la munte populaţiunea era maĭ rară, fiind-că numaĭ acolo găsim proprietăţĭ de o întindere mare: *latifundia*. În complexul Fântânele, trupurile Biră̆eştiĭ, Păstrăveştiĭ, Hălăseniĭ, Băşeniĭ, Mănăileştĭ, situate pe malul Bistriţeĭ, sunt cu mult maĭ micĭ de cât cele-lalte carĭ sunt maĭ departe de vale.

Este evident că cu cât hotarele acelor sate aŭ fost maĭ micĭ, cu atât maĭ repede, în urma divisiunilor succesive, s'a operat transformaţiunea lor în proprietăţĭ parcelare din ce în ce maĭ micĭ.

La început proprietarul satuluĭ, precum vom constata într'un studiŭ viitor, să folosea de dijma tuturor fructelor produse de ţĕraniĭ stabiliţĭ în sat, precum şi de venitul morilor şi a crîşmelor. Fiiĭ şi nepoţiĭ luĭ exploataŭ părţile lor într'acelaşĭ mod; însă după o curgere de timp maĭ mare saŭ maĭ mică, în urma împărţirilor repetate, nu maĭ rĕmânea pe partea fie-căruĭ decât un numĕr cu totul neînsemnat de ţĕranĭ, poate doĭ saŭ treĭ. Atuncĭ venitul din dijma produsă de aceĭ doĭ saŭ treĭ ţĕranĭ, măcinatul pâneĭ lor la moara stăpânuluĭ şi venitul crâşmeĭ alcătueaŭ o sumă cu totul neînsemnată. Proprietarul a căruĭ părinţĭ nu fusese cu mult maĭ bogaţĭ de cât el şi care se *ţĕrănise* prin traiul în mijlocul sătenilor şi sub povara greutăţilor materiale, vĕdênd că ţĕraniĭ supuşĭ luĭ scoteaŭ din pămînturile lor de dece orĭ cât eĭ dedeaŭ luĭ, era împins de împrejurărĭ să gonească din sat pe aceĭ supuşĭ aĭ luĭ şi să se apuce singur cu ajutorul unor argaţĭ de cultura pămîntuluĭ. Iată cum s'aŭ format rĕzeşiĭ (în sensul ce se dă astădĭ acestuĭ cuvînt).

După o nouă curgere de timp maĭ mare saŭ maĭ mică, după importanţa proprietăţiĭ, urmaşiĭ primitivĭ aĭ proprietaruluĭ, deveniţĭ ţĕranĭ-proprietarĭ, vedeaŭ şi eĭ parcelele lor reduse prin împărţirĭ nouĭ la întinderĭ din ce în ce maĭ micĭ şi pe care nu se maĭ puteaŭ hrăni. Să îndeplinea atuncĭ un fel de selecţiune: rĕzeşiĭ ceĭ săracĭ vindeaŭ părţile lor celor maĭ bogaţĭ şi se duceaŭ să s'aşeze pe vr'o moşie boerească saŭ mănăstirească. Rĕzeşiĭ rĕmaşĭ în sat urmaŭ cu împărţirile saŭ cu judecăţile înainte, pînă miseria şi de prea multe orĭ frauda saŭ

[1] Archiva Credituluĭ funciar rural.

violenţa iĭ silea să-şĭ vêndă parcelele unuĭ boier megiaş; şi aceĭ dintr'ênşiĭ carĭ rĕmâneaŭ în sat deveneaŭ supuşiĭ, vecinii saŭ clăcaşiĭ boieruluĭ.

Cu cât hotarul a fost maĭ mic cu atât maĭ repede aŭ trecut urmaşiĭ proprietaruluĭ primitiv prin aceste treĭ stadiĭ: proprietarĭ exploatând moşia prin ajutorul sătenilor stabiliţĭ pe ea, ţĕranĭ-proprietarĭ şi în fine ţĕranĭ stabiliţĭ pe moşia altuia.

Pe când rĕzeşiĭ de pe moşiele maĭ micĭ, aflătoare în văile principale, încep a sĕ împuţina de la a doua jumĕtate a veaculuĭ al XVII-lea, rĕzeşiĭ de la munte, stăpânĭ pe locurĭ întinse, rĕmân neatinşĭ până la finele veaculuĭ trecut; şi astădĭ chiar ceĭ maĭ mulţĭ rĕzeşĭ se găsesc la munte saŭ prin dealurile carĭ despart valea Siretuluĭ de valea Prutuluĭ.

RADU ROSETTI.